

Pravda

Košik Jozef · Humanitné vedy, Študentské práce

02.06.2010

Tento projekt je z oblasti humanitných vied, konkrétne z filozofie. Jedná sa o tému pravda. Rozoberá sa tu pohľad na túto tému z minulosti, z obdobia francúzskeho filozofa a matematika, predstaviteľa racionalizmu, ktorý ovplyvnil celú novovekú vedu. Keďže sa jedná o filozofiu, je tu priestor pre viac názorov. Druhý pohľad na túto tému je z prítomnosti, moje vlastné úvahy vychádzajúce z naštudovanej literatúry. Vzhľadom na to, že sa jedná o pomerne relatívnu problematiku, zameral som sa viac na vlastné názory a pozorovania. Výsledkom projektu je priblíženie sa k odpovedi, čo je to vlastne pravda.

Úvod

Úvodom tohto projektu by som urobil jedno priznanie. Túto tému som si vybral z určitého dôvodu. Myslím si, že vo svete existujú témy, ktoré by sa mali týkať každého, ktoré by mali oslovovať a inšpirovať každého jedinca, ktorý je schopný myslieť. Takou témou je podľa mňa pravda. Čo je to pravda? Je to iba pojem. Ale skutočnosť, ktorá sa za týmto pojmom skrýva je skoro neopísateľná. Bolo už veľa vecí povedaných o pravde. Napríklad: **„Viera a rozum sú ako dve krídla, ktorými sa ľudský duch povznáša ku kontemplácii o pravde.“** Ján Pavol II to uviedol v encyklike **„Fides et ratio.“**

Čo na to povedať? On bol múdry predstaviteľ Cirkvi, takže mám nutkanie s ním súhlasiť. Samozrejme súhlasil by som s ním aj vtedy, keby to bol jednoduchý muž, lebo tá veta je jednoducho pravdivá. No a čo je pravda, nepravda, čo je pravdivé a nepravdivé, to sú všetko veci, ktoré tu budú na nasledujúcich pár stranách rozoberané. Ešte predtým ale aby som ten silný citát vyvážil niečím mojím, tak tu je môj taký citát: **„Najväčšiu samotu človek prežíva zrejme vtedy, keď je presvedčený o tom, že má v danej problematike pravdu, no napriek tomu nikoho nepresvedčí o svojej pravde, ani najbližších.“** Tento výrok označujem ako citát z dôvodu, že som ho použil v minulosti vo viacerých filozofických prácach. Tento citát si vysvetlíme neskôr.

Nie je nikomu cudzí pocit, keď sa nám časom zmení pohľad na jednu problematiku. Čo sa vtedy deje? Mení sa tá problematika, alebo zmení sa niečo abstraktné v našej hlave? Tento jav má úzky súvis s problematikou môjho projektu. Budem analyzovať pravdu a jej rôzne formy. Téma pravdy do kategórie vecí, ktoré by sa mali týkať každého, evidentne patrí. Takže v tomto momente môžeme skutočne analyzovať.

„Podstata vecí sa rada skrýva.“ ([3], 45)

Traduje sa, že tento výrok pochádza od gréckeho filozofa menom Herakleitos. Bolo to ním vyslovené už dávno, platiť to ale stále platí. Pravda je v našom živote nadnesene povedané podstata vecí. Ak nie je pravda, ak neexistuje, čo má potom zmysel? Nevieť čo by povedal Herakleitos na súčasnú kultúru, ale tá sformulovala tento poznatok. „**Pravda** je správny praxou overený odraz skutočnosti vo vedomí človeka. Pravda je podmienená správnosťou, ale to neznamená, že všetko čo je pravdivé je aj správne. Pravda je teda ohodnotenie obsahu našich poznatkov a správnosť je ohodnotenie spôsobu našej činnosti. Pravda môže byť absolútna a relatívna.“

K tejto poslednej vete sa neskôr z rozumných dôvodov aj vrátim. **Je pre nás pravda dôležitá?** Navonok prostá, ale provokatívna otázka. Jednoznačnú odpoveď ale nedostaneme. Ako pre koho. Keďže je to môj projekt, smelo sa vyjadrím, že mne je dôležitá, preto sa vytvoril aj tento projekt. Dúfam, že je to dosť triezvy dôvod. Myslím si, že je vhodné prejsť k nejakému príkladu, aby sme vedeli, s čím máme tú česť sa zaoberať. Fikcia zvyčajne pomáha, takže tu je prvá z nich.

Krátky príbeh

Predstavme si, že sa zobudíme na neznámom mieste v roku 2009, máme 20 rokov, a čo je dôležité, nepamätáme si vôbec nič. My nerozumieme ľuďom, oni nerozumejú nám. Niektí sa nás ujme, nejakým spôsobom nás chcú začleniť do spoločnosti. No a teraz pointa. Oni nám chcú vysvetľovať, ako žiť. Základné inštinkty ako potreba jesť, piť, spať teraz vynechajme. Potrebujú nás naučiť ako sa správať, aby sme zapadli do kolektívu, do okolitej spoločnosti. Učia nás, čo sa patrí, čo sa nepatrí, čo je pravda a čo nie je pravda. Lebo je asi jasné, že v úvodnej fáze sme z princípu naivní, oklame nás hocikto. Po tom, ako sme sa dozvedeli, čo je pravda a čo nie je, nám povedia, aby sme teda neklamali, že to sa nerobí, tým iba ublížime ostatným.

To pravidlo vyzerá jednoducho. V skutočnom svete ale problematika pravdy je natolko zložitá, že my „zelenáci“ časom nechápeme svoje okolie. Vidíme ako ten druhý klame, vyhovára sa ale, že to je polopravda, alebo bola pravda, no už nie je, alebo vyslovil milosrdnú lož. Ako to je potom? Časom sa z toho stáva neprehľadný systém, ktorý potrebuje mnoho času na pochopenie. Čo užitočné sme sa z tejto fikcie dozvedeli? Niečo určite. Záver som si vytiahol taký, že moja schopnosť rozpoznať pravdu je až priveľmi závislá od môjho okolia.

Dôležité otázky

My ako ľudia máme šancu spoznať a poznať pravdu? Jedná sa vo veľkej miere o abstraktnú záležitosť, majme teda odvalu a predstavivosť. Ak to berieme úplne všeobecne, tak z pravdy „nevyskočíme.“ My s ňou rátame, predpokladáme v našich uvažovaniach, konaniach. Z praktického hľadiska samozrejme pravdu poznať môžeme. Jedná sa ale o to, či ju môžeme zdôvodniť. Teoretická reflexia pravdy je dnes asi najkomplikovanejšia. Elementárne môžeme teda poznať pravdu. Ale potrebujeme tu isté predporozumenie. Aj tvrdenie, že tráva je zelená je pravda, ale to je taká málo atraktívna pravda.

Ja mám nutkanie sa skôr zaoberať vznešenejšími pravdami. Pravda je hodnota veľmi

cenná, no často nie najvyššia. Solidarita, harmónia môžu byť príkladmi, ktoré sú v danej situácii hodnotnejšie ako je pravda. Ale ostatné hodnoty sa potvrdzujú práve cez pravdu. Predstavme si teraz novinára, ktorý vie schopne rozlišovať pravdu od nepravdy. O nejakej veci zistí, čo je vlastne pravda, no ak to zverejní, tak pomocou politického tlaku ho vyhodia z práce. Oplatí sa napísať pravdu pre tohto človeka?

A tu prichádzajú ďalšie hodnoty do obrazu, ako je zamestnanie, teda určitá forma istoty, harmónia. Je to konkrétna situácia kde sa každý môže rozhodnúť inak. Dá sa ale tú pravdu prehltnúť a ísť ďalej. Spoločnosť je plná právd, poloprávd, lží aj nepráv a predsa funguje. Kombinácia právd a poloprávd má dokonca pozitívne spoločenské dôsledky. Poznáme milosrdnú lož napríklad. V istom zmysle je to tmel spoločnosti.

Môj citát z úvodu hovorí o samote, keď nám ostala nikým nechcená pravda. Podľa všetkého je človek taký tvor, ktorý pre sebavedomie a istotu potrebuje podporu svojho okolia. Čo sa ale stane, ak túto podporu nedostane? Oстане tak sám, okolo neho samá nedôvera. Takže ja sa pýtam. Má hodnotu a zmysel tvrdiť svoju pravdu s tým, že som každému na výsmech, lebo oni majú iný pohľad na veci ako ja, hoci oni sa mýlia?

Odpovedzme si. Nechcem vypadáť ako prízemný človek, ale mám taký pocit, že napriek tomu, že ľudské srdce tiahne k idealistickej myšlienke obhájiť si tú svoju pravdu, ľahko sa môže stať aj to, že by sa veľká väčšina z nás priklonila časom k názoru ostatných. Cítim pri tom istú hanbu, ale nenachádzam istoty, že by som moju pravdu bránil až do konca. Pochopiteľne všetka táto všeobecná úloha, keďže sme si nepovedali konkrétny príklad, závisí od danej situácie.

Pravda je intersubjektívna. Čo tým myslím? Hovorí sa, že: „Pravda je nenásilná zhoda.“ Pravda vyžaduje tú zhodu. Človek podľa všetkého nemôže mať pravdu, ak ho celé okolie presviedča, že nemá pravdu. Prakticky to je tak, že to čo je pravda, na to príde viac ľudí, nie iba jeden. Priblížil by som to ešte takýmto príkladom. Predstavme si opice, ktoré skáču z konára na konár. Keby zle odhadli ten druhý konár, tak by sa zabili, časom by tie opice aj vymreli. Čiže z dôvodu prežitia sa musí realisticky vyhodnotiť ako ďaleko je konár, aký je silný.

Čím vlastne poznáme, čo je pravda a čo nie je pravda? Ako to zistiť? K dispozícii máme určité definície pravdy, ale či sú smerodajné, tak to je odlišná otázka, na ktorú jasná odpoveď nie je, aspoň zatiaľ. To isté platí pre definície poznania. Bez poznania totiž nemáme prístup k pravde. Mám taký pocit, že spoznávanie počas celej histórie ľudstva sa dialo iba skusmo. To ale nemusí byť zlé. Ak poznávame, do hry vstupujem ja ako subjekt, pozorovateľ a na druhej strane je pozorovaný. Takže pravdu sa dozvedám o niekom, niečom, môžem sa pravdu dozvedieť aj o sebe samom. Za pravdivé považujeme to, čo je zdôvodnené na základe nejakých kritérií, ktoré považujeme za dostačujúce.

Podľa niekoho pravda je o tom, že dvaja ľudia, dve tvrdenia stoja proti sebe a navzájom si odporujú. Pri téme, či bol komunizmus zlý alebo nie, konfrontácia je asi potrebná kvôli tomu, ako je tá otázka stavaná. S poznaním a pravdou priamo súvisí aj svedomie, takže iba v skratke to musíme spomenúť. Keď sa narodí dieťa, je silno ovplyvnené okolím. Zvyčajne hlavne matkou, sociálnou skupinou. Jeho konanie je limitované zákazmi, príkazmi. Ak prekročí túto hranicu, tak sa prejavujú pocity viny, úzkosť,

strach zo straty lásky matky napríklad. Je to hrozná predstava pre malé dieťa, že stratí lásku svojej matky. Svedomie môže byť utvárané aj negatívne.

Napríklad nezmyselné zákazy, príliš prísne zákazy. Svedomie je teda formované výchovou, sociálnym okolím, ale potrebuje aj istý potenciál, ktorý sa môže rozvíjať. Podľa všetkého je tento potenciál daný geneticky. Ľudí ale už dlhú dobu trápí, čo prevláda, lebo my ako spoločnosť všeobecne chceme vychovávať slušných ľudí. Môj osobný dojem je taký, že výchova a sociálne okolie má rovnakú váhu, genetické predpoklady ale o niečo zaostávajú za nimi. Poňatie hranice medzi dobrom a zlom je práve formované spomínanými vecami. Svedomie nás zabudováva do spoločnosti.

Nakolko je vlastne pravda spätá so svedomím, hovorí nasledujúci experiment. Tento experiment robil v roku 1955 jeden sociálny psychológ. Nakreslil na tabuľu čiary rôznej dĺžky. Mal tam siedmich študentov na testovanie. Mali povedať, ktoré čiary sú rovnaké a ktoré nie sú. Urobil to ale rafinovane. S prvými šiestimi sa dohodol aby hovorili rovnako, ale nesprávne, takže testovaný bol len ten posledný. Výsledok bol taký, že 75 percent testovaných odpovedalo v súlade so skupinou nesprávne, napriek tomu že videli, že to tak nie je ako to tvrdia.

Experiment má pokračovanie. V roku 2005 zopakovali experiment tým, že merali aktivitu mozgu, teda v ktorých častiach mozgu sa čo deje. U tých čo boli dohodnutí, boli aktívne neuróny iba vo vizuálnej časti. To platilo aj u tých, ktorí sa prispôbili. Tých 25 percent ale bolo odlišných. Aktívna bola aj emočná časť. Z tohto sa urobil záver, že tých 25 percent ľudí malo výčitky, že koná proti skupine. Mohli by sme sa opýtať, že aká bola hrozba, prečo klamali. Hrozba bola asi iba taká, že by sa stali čiernymi ovcami, obávali sa možno vylúčenia zo skupiny. Strata lásky alebo náklonnosti je silná motivácia. Strach z posmechu vyvoláva tiež obrovskú agresiu.

Fikcia

Aby som vniesol mladého experimentálneho ducha do tohto projektu, tak sa pôjdem zaoberať modernými príkladmi pravdy, alebo nepravdy, aby sme sa vyskúšali, či máme vôbec pochopenie pre pravdu. Predstavme si svet, kde je nesmrteľnosť ako domáca hračka. Predstavme si svet, kde už pokročilá technológia umožní „čerstvé mŕtvolky“ zmraziť a nahráť im nejaký program, nejaký softvér. Hovoríme tu o psychickej nesmrteľnosti, lebo naše telo je zmrazené. Nám teda nahrávajú program a my si žijeme ďalej, nemáme poňatie o tom, že fyzicky už neexistujeme a dokonca nemáme pojem ani o čase. Predstavme si, že sme si takýto „život“ vybrali. Dôvodom môže byť stratená láska napríklad, alebo máme neliečiteľnú chorobu, ktorá sa zmrazením vytratí. Veď je to fikcia.

Človek v tejto a podobných situáciách hľadá a prijíma všetko, čo aspoň sčasti pomôže. V danom programe si nepamätáme vlastný život, problémy sa zrazu vytratili. Nevedomosť je sladká, pre tento prípad to platí dvojnásobne. Tu sa ale už poukazuje na podstatu ľudskej existencie. Naše podvedomie samo začne vytvárať problémy, zapletieme sa do vrážd a podobne. Sami sme si pokazili svet, veď predsa my ho riadime. Bola by to úžasná cesta prebudenia. Podvedomie by totiž zistilo, že náš život je iba sen.

A tu prichádza zásadná otázka. Takto opísaný život je pravdivý? Predstavme si, že na konci nám program ponúka možnosť sa prebudiť do skutočného sveta, teda cestou rozmrazenia, alebo je tu možnosť resetovania systému a nahrania iného programu s tým, že na predošlý zabudneme. Je to možno divoká fikcia, ale nápomocná. Ja osobne si z toho beriem názor, že človek vlastne nechce, aby jeho život bol sen. Samozrejme veľakrát máme nutkanie fantazírovať a vysnívať si krajší život. Skutočný svet je ale skutočný.

Aby som uviedol veci na pravú mieru, predošlá fikcia nie je mnou vymyslená, jedná sa o americký film s názvom „Vanilkové nebo.“ Nasleduje populárnejší americký film, podľa môjho názoru vo veľkej miere inšpiratívny. Začnem citátom: **„Nanešťastie, nikomu sa nedá vysvetliť čo vlastne Matrix je. Musíš to vidieť na vlastné oči. Toto je tvoja posledná šanca. Potom už niet cesty späť. Vezmeš si modrú pilulku, príbeh končí a ty sa zobudíš vo svojej posteli a uveríš čomu chceš veriť. Vezmeš si červenú pilulku, ostaneš v krajine zázrakov a ja ti ukážem, ako hlboko vedie zajačia nora. Pamätaj, ponúkam ti len pravdu, nič viac.“** [6] Verím tomu, že tieto charakteristické vety už počuli mnohí a zrejme sa nemýlim. Zdôraznil by som vetu: **„Pamätaj, ponúkam ti len pravdu, nič viac.“** [6] A pravda je to, čo nás predsa zaujíma. Aby sme sa k tomu dopracovali, povieme si kus o čom Matrix vlastne bol. Čo je to Matrix? Je to iba ilúzia. Je to obrovský software, na ktorý sú všetci ľudia napojení, a žijú si v ňom svoj vlastný “život.”

V skutočnosti sú umiestnení v obrovskej elektrárni, ktorá týmto spôsobom prináša úžitok novodobým pánom sveta - strojom. Moja otázka znie. Je to až také neuveriteľné? Nemôže sa to stať? A ja osobne tu narážam na ďalší problém. S pravdou môžeme narábať prakticky a teoreticky. Ja si myslím, že na vyslovene teoretickej rovine Matrix nemôžeme vylúčiť. Z praktických dôvodov nebudeme prijímať možnosť takého sveta, kde sme iba baterkami pre stroje. Zamyslime sa teraz nad známou vetou: „Pravda ťa oslobodí.“ V tomto filme pravda je to, že nie sme slobodní, sme iba tie spomínané baterky, nás tie stroje pestujú. Je to až také hrozné žiť v nevedomosti celý život?

Keď mi je skutočnosť skrytá, tak ma to netrápi. To, že si myslíš, že si slobodný a popritom nie si je najväčšia chyba, tvoj najväčší omyl. Povedal by idealista. Bojím sa ale, že veľká väčšina ľudí by si vybrala ilúziu. Mne sa zdá, že človek môže prežiť dlhé obdobie svojho života v klamstvách, no šťastný ostáva. Nevie, či je to v poriadku, ale moje zmýšľanie sa prikláňa k túžbe, aby to nebolo možné. Chcem poznať pravdu a chcem vedieť akú má cenu. To je môj jednoznačný postoj.

Na druhej strane fikcie sú deti

Myslím si, že spomínaných fikcií v tomto projekte je dostatok. Podľa môjho názoru sú nepochybne výbornou pomôckou. Majú zmysel, lebo fikcie chápeme, máme na to patričný vek. Čo ale s malými deťmi? Je asi rozumné, že im nebudeme nastolovať fikcie. Z praktického života sme teda odvodili, že deti sú náročnejšie na pravdu. Na vedomie to musí brať všetko, čo má výchovný charakter. Rodičia, okolie, ale sem patria aj relácie venované deťom v rozhlase, televízii, divadle. Pre tvorcov to znamená isté obmedzenie, teda interpretácia je náročnejšia. Je zrejme, že zneužitím tejto moci sa pomerne ľahko manipuluje s deťmi, veď svetonázor sa iba vytvára, od uceleného

obrazu sme ešte ďaleko.

Mechanizmy

Majme takúto situáciu. Sme v Nemecku v období druhej svetovej vojny a prijali sme istú ideológiu. Teraz sa porovnávame so svetom, ale nech tam vidíme čokoľvek, my si myslíme, že máme pravdu. A sme šťastní. Žijeme ale v omyle. To, že Židia sú menejcenní je pre nás úplne pravdivé tvrdenie. Dá sa to vôbec? Nejde to proti prirodzenosti? Ja si myslím, že áno. Potvrdiť moje slová by mohla skutočnosť, že spomínaná ideológia zanikla. Je logické, že v klamstvách môžeme žiť za určitých podmienok, kým máme moc, peniaze. Príde ale okamih, keď sa to stratí. Ak vstúpime do seba, tak nakoniec pravda zrejme zvíťazí. Verím, že pravda je súladom medzi tým, čo tvrdím a čo je. Človek v lži má problémy neustále. Taký klamár napríklad si musí pamätať čo tvrdil, lebo sa zapletie.

Podľa toho ale, čo vieme o svete, tak v lži sa dá nejaký čas žiť. Funguje to asi tak, že: Moje ja je príbeh a ten sa neustále mení. V mojom podvedomí pracujú dva revízne mechanizmy, ktoré sa nazývajú orwellovský a stalinovský. Ten prvý funguje tak, že ja mám nejakú predstavu o sebe. A veci ktoré sa s touto predstavou nezhodujú podvedome vytesňujem. To, čo sa ale nedá vymazať sa preinterpretuje tak, aby boli v zhode s mojou predstavou. Na to slúži ten druhý, stalinovský mechanizmus. Tieto mechanizmy prestanú fungovať vtedy, ak si o mne ľudia myslia, že som podvodník, ak ma presviedčajú o tom, že moja predstava ja mylná. To vedie často aj k poruchám mysle. Niečo podobné sa robí u teroristov.

Pravda víťazí

Výraz „Pravda víťazí“ [6] existuje tiež ako ustálené slovné spojenie, ktoré vystupuje ako národné motto dvoch krajín. Jedna z krajín je India a druhá je z nášho pohľadu oveľa dôležitejšia, a to je Česko. Podotýkam, že patrila Československu pred rozpadom. Čo sa mi ešte viacej páči, tak to je slogan, ktorý na námestiach v novembri 1989 často zaznieval: „Nech pravda a láska zvíťazí nad lžou a nenávisťou.“ [6] Od Novembra 1989 uplynulo už zopár rokov. Napriek tomu mnohí sa určite zamýšľajú nad tým, či sa tento výrok naplnil. Situácia v súčasnej spoločnosti, kde panuje pretváрка, faloš, vypočítavosť, závišť, ľahostajnosť a morálka i hodnoty sa dostávajú kdesi na jej okraj, je opačná.

V rôznych oblastiach života sa stretávame s tým, že pravda bolí a je nepohodlná. Nie sú ojedinelé situácie, kedy si ľudia pred pravdou zatvárajú oči a radšej zaboria nos do piesku. Táto „pštrošia“ politika je totiž oveľa pohodlnejšia ako zmieriť sa s pravdou alebo sa postaviť na stranu tých, ktorí za ňu bojujú, i keď je to ťažké a problematické. Pravda však vždy vyjde najavo aj keby mala byť pod zemou zakopaná. Niekedy to však trvá až príliš dlho. Ten druhý slogan sa mi páči viac, lebo tam vystupuje dokonavý tvar zvíťazí. V prvom prípade je to, ako vidíme nedokonavý. Je to pravda, že pravda víťazí?

Odpoveď je, že niekedy víťazí, niekedy prehráva, niekedy remizuje. Ja osobne si myslím, že zvíťazí po veľkolepom finiši. Dôležité asi je, že nad kým a nad čím má pravda víťaziť. Ak to beriem tak, že pravda zvíťazí nad nepravdou, tak tam je problém. Totižto dnešné nepravdy sú minulé pravdy. Takže pravda vedie boj sama so sebou. Ak

to berieme z hľadiska boja proti lži a nenávisti. To ale vypadá na nekonečný boj. Ľudský život je krátky a celistvú štatistiku nevieme urobiť. Dojem je napriek tomu taký, že aj v súčasnosti víťazí v takej miere ako v minulosti. Je to vlastne na nás ľuďoch, ako sa k pravde stavíme.

Relativizmus poznania

V relativizme poznania sa nám táto téma celkom dobre kryštalizuje. Ako sa nám zdá, tak nám ide o pravdu. Pravdu ako hodnotu myslenia. Relativisti popierajú absolútnu pravdu. Ale čo pod tým rozumieme? Domnievam sa, že relativizmus napadá absolútnu pravdu v troch bodoch. Po prvé, v objektivite. To znamená, že realitu poznávame v nej samej. Novovek zadefinoval rôzne systémy poznania pravdy. A teda relativista podľa novovekých štruktúr poznania povie, že my veci nepoznávame priamo, ale len cez určitú bariéru, my môžeme len skonštatovať, že ako sa nám veci javia cez tú štruktúru. Nevidíme pohľadom božieho oka.

Druhý bod je všeobecná platnosť. Tu sa jedná o socio - kultúrne dejiny, podmienky. Tých je záplava. Relativisti úspešne relativizujú všeobecné poznanie. Tretím bodom je istota. Je naše poznanie schopné poznať pravdu s istotou, to znamená s definitívnou platnosťou tak, že omyl je vylúčený? Skeptická aparatúra je veľmi dobre vstavaná na túto otázku. Podľa týchto relativistov sa teda pravde môžeme iba približovať, nie skutočne poznať. Toto presvedčenie je prevládajúce, silné a úspešné. Tieto tri body vstupujú do hry vtedy, keď pustíme k slovu intelektuálov a situácia sa značne skomplikuje.

Dôvodom týchto problémov je novoveká filozofia. Počnúc ľuďmi ako sú Descartes, Locke a Hume, Kant dochádzalo k zadefinovaniu tej skepsy, ktorú vidíme teraz v postmodernej dobe. Filozofia je podľa Huma v prvom rade kritika, a síce kritika všeobecne prijímaných presvedčení a racionalizmu. Východiskom Humovej filozofie bol empiristický predpoklad, že poznanie musí byť koniec koncov odvodené zo zmyslovej skúsenosti. Zdroj poznania videl v skúsenosti, chápanej ako naše duševné zážitky.

Rozlišuje pôvodné zmyslové dojmy (impresie) a ich otlčky v pamäti (idey). Predmetom filozofie nie je vonkajší svet, ale vzťahy medzi dojmami a ideami. Skutočnosť, ako ju vnímame, je podľa neho len tok dojmov. Zákon združovania ideí vedie v mysli k asociácii predstáv podľa podobnosti či odlišnosti, podľa priestorovej a časovej spojitosti a podľa príčinnosti. Toto združovanie nemá reálny základ - presvedčenie, že i v budúcnosti za určitými javmi budú nasledovať určité účinky, je založené len na zvyku a viere, že tomu tak bude vždy.

Obr. 1: David Hume

Ich poznanie je ale úspešne kritizovateľné, teda chybné. Descartes položil abstraktnú všeobecnú reflexiu pravdy ako východisko filozofie. To znamená, že podľa toho, ako zvládneme túto tému, závisí celá filozofia, etika. Napríklad právny pozitivizmus tiež záleží od tohto momentu.

Obr. 2: René Descartes

Descartes sa tým stal predovšetkým priekopníkom v oblasti kritiky poznania. Descartes začína s bezprostredne danou subjektívnou skúsenosťou jednotlivca. Jeho cieľom bolo založiť jednotnú vedu na matematickej báze. Descartes rozpracoval metódu získavania vedeckých poznatkov alebo racionálne zdôvodneného názoru: išlo tu o heuristickú metódu alebo výskumnú techniku (*ars inveniendi* = umenie objavovať), ktorá spočíva v postupnosti krokov zameraných na riešenie bádateľských problémov (v matematike, prírodných vedách, náboženstve i etike).

Táto Descartova metóda kombinuje analýzu a syntézu, pričom analýza predstavuje rozklad problému alebo zložitého predmetu na jeho najmenšie, intuitívne rozoznatelné súčasti a syntéza ho rekonštruje pomocou prísne logických operácií (dedukcie).

Sledujúc pravidlá tejto metódy, Descartes hľadá posledné, základné, večné pravdy. Existencia týchto právd je podľa Descarta daná pravdugarantujúcim bohom (veracitas Dei). Sú však vlastnosti tohto boha nepochybné? V čom môže spočívať istota môjho poznania? Descartes radikalizoval svoju skepsu (pochybovanie) až k - podľa neho - nepochybnému, evidentnému východisku, ktoré sformuloval vo vete, ktorú by sme po slovensky mohli vyjadriť takto: Myslím, teda som (Cogito, ergo sum).

„Poznávanie pravdy je zdravie ľudského ducha.“ ([1], 130)

René Descartes sa narodil r. 1596 v La Haye v západnom Francúzsku v nebohatej šľachtickej rodine. Otec bol radcom parlamentu v Bretagni, matka zomrela mladá na tuberkulózu. Osemročný René odchádza na štúdiá do popredného jezuitského kolégia La Flèche, kde sa mu dostáva vybraného vzdelania, najmä v odbore matematiky. Roku 1616 ho prijímajú na štúdium práva v Poitiers, avšak jeho samostatného a bádateľného ducha odpudzuje sterilný spôsob vtedajšej výuky i scholasticko - aristotelovská filozofia. Len čo mu vek dovolil, opúšťa školu, aby svoje štúdiá dokončil „vo veľkej knihe sveta a života“. Roku 1618 vstupuje ako dobrovoľník do armády holandského princa Mórica Nassavského.

Neskôr prechádza do armády bavorského vojvodu Maximiliána, s ktorou bojuje v Nemecku (začiatky tridsaťročnej vojny) i v povstaleckých Čechách a zúčastňuje sa korunovácie Ferdinanda II. vo Frankfurte. Čo má ale spoločné nejaké Descartovo zadefinovanie si pravdy pred stovkami rokov so súčasnosťou, so Slovenskom? Môže sa stať, že filozofiu staviam do príliš dôležitej úlohy. Tá dôležitá úloha tu je. Téma absolútnej a relatívnej pravdy môžeme určitým spôsobom vymedziť dvoma protipozíciami. Jedna poloha je, že všetko relativizujeme, ukážeme, že sa vyvracia. Druhá poloha je nárokovanie si absolútnej pravdy, no nepodrobíme ju problematizácii a pochybovaniu.

Je tu ale tretia možnosť. Tou je problematizovať, pochybnosťou skúmať a dospieť k pravde, ktorú by sme mohli nazvať absolútnou alebo by sme nazvali precenením rozumu. Toto je ale na veľkú diskusiu. Aby som urobil teda prehľad. Za prvé máme úplný relativizmus, ten sa sám vyvracia, po druhé je to dogmatizmus samotnej viery, ktorý sa bráni pochybnostiam. No a tretia cesta je metodická pochybnosť, ktorá preveruje niektoré pravdy, dospieva k istote. Keď slovíčko absolútne oddémonizujeme, tak v treťom bode dospievame k absolútnej istote. Podľa spomenutého je jasné, že ja sa prikláňam k existencii absolútnej pravdy.

Vrátim sa ešte na skok na spomínané tri body. Čo sa týka bariéry, myslím si, že tu je, ale nie je veľká. Príklad. Ja ak sledujem prúd v elektrickom obvode, tak pochopiteľne voľným okom to nejde. Mám na to prístroj. Takže ja prúd vidím ako výkyv ručičky na meracom prístroji. My sme si definovali, že prúd je tok elektrónov. Bariéra nie je veľká, si myslím, lebo to niečo čo nazývame prúdom sa zrejme správa tak, ako si my myslíme. Podľa mňa tam nie je priestor na mylnú predstavu. Druhý bod je podľa mňa povrchný, teda nehrá rolu v tejto problematike. Tretí bod je už zaujímavejší.

Čisto teoreticky, nikdy nebudem mať istotu v ničom, ako je to aj s Matrixom. V reálnom svete môžem mať istotu, že ľúbim svojich rodičov. Ak by sa dokázalo, že ani to nie je pravda, tak už nič iné asi nemá význam. Istotu môžem mať aj v tom, že tráva

je zelená. To je ale taký banálny príklad, že nie je nutné o tom ani hovoriť. Moju teóriu o existencii absolútnej pravdy potvrdzuje aj existencia faktu. Lebo ak existuje fakt, tak aj nejaká pravda existuje. Pre mňa osobne je to evidentné. Obsah absolútnej pravdy ale nemusím poznať. Pre vyjasnenie toho čo je to fakt by som skočil do minulosti.

Spomínaný Descartes sa zaoberal problémom, či existuje vákuum. Po čase prišla medzi filozofmi zhoda, že neexistuje. Neskôr ale Boyle skonštruoval zariadenie na vytvorenie vakuu. Problém bol ten, že on vstúpil do oblasti filozofie práve cez túto tému. Mne sa zdá, že práve tam sa začína kreovať pojem fakt. Dnes sa už nezdá, ale filozofia mala obrovský vplyv na vnímanie ľudí na svet. V istom zmysle filozofia ovplyvnila všetko, na čo si spomenieme. Napríklad aj spôsob ako sa pozeráme na otázku, či bol komunizmus zlý. Tu intuitívne vycítíme, že sa zapája niečo aj morálneho charakteru. Podľa môjho názoru ten morálny pocit je tu aj kvôli filozofii ako takej.

Pre porovnanie: Pre mňa je evidentné, že stolička, na ktorej sedím, existuje. Takisto evidentné je aj to, že komunizmus bol zlý. To sú pre mňa ale odlišné pravdy. Prvý prípad je o fakte a druhý je o hodnotiacom súde, kde je už z môjho hľadiska úplne zbytočné riešiť, či komunizmus vôbec existoval. Používam tu silné slovo evidentný. S tým sú tiež problémy. Sú ľudia, ktorým sa zdá, že komunizmus nebol zlý. Pre mňa je to evidentné, pre nich to nie je evidentné.

Z toho vyplýva, že ono to evidentné nie je, na základe jednoduchej logiky. Na precvičenie toho, či sme správne pochopili relativizmus tu ešte spomeniem, že ja ak vyslovujem nejaký pravdivý výrok, nejakú pravdu, zrejme vždy sa to viaže na niečo. Ako by som tak vedel pomenovať všeobecné dobro? Ťažko. Preto to dobro priradujem napríklad k ľuďom. Odpoveď na to, či bol komunizmus zlý s tým, že sa spätne pýtame pre koho atď., je výborným príkladom mravného relativizmu.

Záver

Ako každý projekt, aj tento mal svoj cieľ a hlavne zmysel. Teda aspoň som sa snažil. Mojou ideou bolo prezentovať zmýšľanie o pravde ako v minulosti, tak i v prítomnosti. Z minulosti som si vybral známeho francúzskeho filozofa Descartesa a hovoril o jeho postoji a vzápätí omojom. Mojou víziou bolo aj priblíženie podstaty tejto témy ako aj môjho názoru, že absolútnu pravdu možno poznať. Na záver sa hodí nejaký skvelý nápad, kam by sme mali smerovať na základe spomenutých vecí. Hoci z tohto projektu sa javí, že hovoríme a čistej teórii akademického charakteru, dajú sa tu vyvodiť rôzne súvislosti aj do praxe.

A keďže na záver je úplne vhodné nastoliť nejaké riešenie do budúcnosti, nejaké smerovanie na základe nadobudnutých poznatkov, ja sa o to tiež posnažím. Ako som uviedol, podľa mňa pravda na konci zvíťazí, ale po obrovskom finiši. Dovtedy treba riešiť zatiaľ vákuový stav ideológií. Čo tým myslím? Mám taký pocit, že v súčasnosti nemáme žiadne koncepty utópie. Samozrejme je tu neustály vývoj technológií, využitie alternatívnych zdrojov. Napriek tomu smerovanie ľudského ducha aj s problematikou pravdy stagnuje. Dôvod nepoznám. Recept, ako realizovať zmysluplnú utópiu, ktorú by sme mali nasledovať, sa ťažko vytvára. Viem to, že pokrok a sila ľudského ducha sa prejavuje pri ilúzii spoločného nepriateľa. Zrazu sa stávame kolektívnymi hrdinami.

Domnievam sa, že po tom, ako by sme si uvedomili nášho spoločného nepriateľa, spojili by sme sa. Kto je náš spoločný nepriateľ? V modernom svete sa jedná v istom zmysle o abstraktné zlo. Podľa mňa v súčasnosti finančný systém a ním prichádzajúce vykorisťovanie jednotlivých končín sveta je najväčším problémom sveta. Súvis vytvárania si utópie a pravdy je takýto: Ako som už spomenul, pravda častokrát nemá najvyššiu hodnotu. V rebríčku dôležitosti by sa pravda dostala vyššie po identifikácii chorej vrstvy ľudskej činnosti. Lebo je jasné, že kvôli honbe za peniazmi sa práve špiní ľudský charakter. Takže snažme sa vytvoriť krajší zajtrajšok, aby pravda mala vyššiu hodnotu.

Použitá literatúra:

1. Jindřich Bečvář, René Descartes - Milovník rozumu, Spoločnosť Prometheus, Bratislava, 1998
2. Gaarder Jostein, Sofiin svet, Sofa, Bratislava, 1996
3. Lenčová Žofia, Perly poznania, Knížné centrum, Žilina, 2000
4. René Descartes, Princípy filozofie, Pravda, Bratislava, 1986
5. René Descartes, www.wikipedia.sk
6. René Descartes, wikicitáty
7. Vladislav Šolc, Psýché, Matrix, Realita, Amos, Bratislava, 2007

Spoluautorkou článku je PhDr. Šimanovská Tatjana, PhD., Ústav manažmentu
